

W poszukiwaniu uniwersalnego sensu

ŁUKASZ TRZCIŃSKI

W poszukiwaniu uniwersalnego sensu

SZKIC KULTUROZNAWCZY

© Copyright by Łukasz Trzciniński & Wydawnictwo LIBRON
Kraków 2014

ISBN 978-83-64275-89-0

Recenzenci:

prof. dr hab. Marta Kudelska

dr hab. Piotr Mróz, prof. UJ

Redakcja: Kamil Jurewicz

Skład i korekta: Małgorzata Piwowarczyk

Projekt okładki: Joanna Bizior

Wydanie książki dofinansowane przez Akademię Górniczo-Hutniczą
im. Stanisława Staszica w Krakowie
(dotacja podmiotowa na utrzymanie potencjału badawczego,
nr II.II.430.158)

Afiliacja autora: AGH w Krakowie

Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner

al. Daszyńskiego 21/13

31-537 Kraków

tel. 12 628 05 12

e-mail: office@libron.pl

www.libron.pl

Spis treści

Wstęp	9
1. Uniwersalny sens i granice języka	13
1.1. Idea uniwersalnego sensu	13
1.2. Autoreferencyjność języka	22
2. Jedność i tożsamość	43
2.1. Zasada jedności	43
2.2. Modele tożsamości	48
3. Życie w podzielonym świecie i perspektywa jedności	57
3.1. Ciało i duch	58
3.2. Podmiot i przedmiot	65
3.3. Świadomość i nieświadomość	71
3.4. Paradygmaty wiedzy i władzy	81
3.5. Informacja i wiedza	96
3.6. Iluzja – rzeczywistość – hiperrzeczywistość	99
4. Granica i sieć	105
5. Sens i mity	117
5.1. Mit	117
5.2. Sens	130
Bibliografia	137
Summary	147

Žonie i Synom

Wstęp

Wielu antropologów sądzi, że do cech naszego gatunku należy dążenie do eksploracji, a nawet przekraczanie granic bezpośrednio danej rzeczywistości, ocenianej niejednokrotnie jako niewystarczająca i nieprzynosząca satysfakcji. Znalezienie wspólnoty ze światem oraz określenie charakteru jedności tworzącej ludzką naturę to dominujące pragnienia człowieka. Dziś w dalszym ciągu te dążenia wpływają na ludzkie życie, ukazując swą wagę w obliczu niezrozumiałych i bolesnych doświadczeń. Zwłaszcza w sytuacji granicznej pojawić się może nadzieja na odkrycie sensu rzeczywistości, wyjaśnienia, czym jest życie i jaki jest jego cel. Poszukiwanie ostatecznego, a w każdym razie wystarczającego zrozumienia świata i człowieka odnosi się do wszystkich dziedzin życia. Ten szkic kulturoznawczy stanowi jedną z prób wytłumaczenia natury źródeł oraz perspektyw nieustannego dążenia do znalezienia jednoczącego wszystko sensu. Szczególnie ważne stało się to dzisiaj, w okresie gwałtownej zmiany kulturowej spowodowanej ogromnym postępem technologicznym.

W najbardziej ogólnym zarysie przyjęte założenie badawcze zgodne jest z podejściem Arthura Lovejoya, piszącego o istotnych ideach skrywających się w umyśle: „P o p i e r w s z e, są to ukryte lub nie do końca wyartykułowane z a ł o ż e n i a, czy też mniej lub bardziej n i e u ś w i a d o m i o n e n a w y k i m e n t a l n e, funkcjonujące w myśleniu konkretnego człowieka lub pokolenia. Są to przekonania tak dalece oczywiste, że raczej milcząco się je zakłada, niż formalnie wyraża i dowodzi, są sposobami myślenia, które

wydają się tak naturalne i oczywiste, że nie bada ich wnikliwe spojrzenie samoświadomości, które w przeważającym stopniu decydują o charakterze doktryny filozofa, a jeszcze częściej o dominujących tendencjach intelektualnych danego stulecia. Owe ukryte czynniki mają rozmaity charakter. Jednym z nich jest dyspozycja do myślenia pewnymi kategoriami lub podług jakiegoś szczególnego typu metaforyki¹. Słowa Lovejoya odnoszą się także do idei uniwersalnego sensu, często przyjmowanej w postaci ukrytego założenia wyrażanego w wierze religijnej, w nauce i codziennym życiu.

Szkic został podzielony na pięć rozdziałów. Pierwszy podejmuje kwestię określeń odnoszących się do sensu i jego właściwości w ujęciu filozoficznym, religijnym oraz literackim. Zawarto w nim także rozważania dotyczące natury języka, jego ograniczeń, autoreferencyjności i możliwości wykorzystania w badaniu pojęcia sensowności. W rozdziale drugim znalazło się zagadnienie jedności świata oraz jego relacji do dwóch wybranych koncepcji podmiotowości człowieka. Pierwsza wiąże pojęcie podmiotu z pierwiastkiem świadomości wydzielonym z całości ludzkiego bytu, w trakcie duchowego rozwoju wyodrębniającym się ze świata przyrody, ale tracącym przy tym więź z innymi ludźmi. Przykładem takiego ujęcia jest koncepcja jogi klasycznej, zgodnie z którą celem człowieka jest wydobyć czystego ducha z wszystkich materialnych ograniczeń. Druga, nazwana tu „mandaliczną”, rozciąga podmiotowość na całość psychofizycznej egzystencji, w jej świadomych i nieświadomych przekształceniach upatrując istoty ludzkiej natury.

Niemożliwe jest osiągnięcie uniwersalnego sensu egzystencji bez uzgodnienia i przekroczenia sprzeczności, w jakie obfituje życie. Dlatego następny rozdział poświęcony został ukazaniu przykładowych dualizmów, w które uwikłany jest człowiek, takich jak ciało i umysł, podmiot i przedmiot, wiedza oraz władza. Zasadniczy problem prowadzonych rozważań zawiera się w pytaniu o możliwość ich transcendowania w warunkach tworzonych przez

¹ A.O. Lovejoy, *Wielki łańcuch bytu. Studium historii pewnej idei*, przeł. A. Przybysławski, Słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2009, s. 12.

społeczeństwo informacyjne, podlegające nieustannym przemianom uwarunkowanym gwałtownym postępem technologicznym. W tej części szkicu wskazana została podstawowa zmiana, jaka zachodzi w świadomości społecznej, związana z widocznym obecnie powolnym, ale zdecydowanym porzucaniem wizji rzeczywistości podzielonej na „nasz świat” i transcendencję na rzecz obrazu rzeczywistości jako sieci. Te dwa modele rzeczywistości zostały przedstawione w rozdziale czwartym.

Rozdział piąty skupia się na problematyce mitologicznej. W przyjętej w książce koncepcji mity stanowią opowieści próbujące odpowiedzieć na nierozwiązywalne pytania egzystencjalne, których rozstrzygnięcia nie są zadowalające z racjonalnego punktu widzenia, ale – jak mówił Claude Lévi-Strauss – pozwalają żyć. W końcowej części dociekań przedstawiona została propozycja wyjścia z mitologicznego kręgu, polegająca na tym, że w świecie cyberkultury, pomimo wszystkich zagrożeń dla własnej tożsamości, ludzie zachowują samoświadomość i w ramach pewnego rodzaju „eschatologii immanencji” będą próbowali znaleźć uniwersalny sens w wydarzeniach własnego życia.

Książka stanowi rozwinięcie oraz uzupełnienie problematyki zawartej w moim poprzednim studium, na temat mitu wolności w cyberkulturze².

² Ł. Trzciński, *Mit wolności w cyberkulturze*, Nomos, Kraków 2013. Rozważania zamieszczone w podrozdziale 1.2 zostały streszczone w: Ł. Trzciński, „*Drugi język*”, [w:] *Język źródłem (nie)porozumienia*, red. K. Skowronek, Ł. Trzciński, Aureus, Kraków 2014, s. 21–32.